

Sultanova, Rauza

Fundacja „Turan” - strażnik dziedzictwa narodowego

Rocznik Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu 2, 158-168

2011

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rauza Sultanova

(Instytut Języka, Literatury i Sztuki, im. G. Ibrahimowa Akademii Nauk Republiki Tatarstanu)

Fundacja „Turan” – strażnik dziedzictwa narodowego¹

„Turan” – Fundacja Narodowego Centrum Kultury w Tatarstanie została założona w 1992 roku, w epoce burzliwych procesów popierestrojkowych, kiedy społeczeństwo Republiki Tatarstanu, charakteryzujące się rozwiniętą świadomością kulturową, wierząc w nieodwracalność procesów demokratycznych, jasno uświadomiło sobie konieczność odrodzenia się kultury narodowej. Wyodrębniło się wówczas kilka ośrodków, w których skoncentrowały się intelektualne siły Tatarstanu: Tatarskie Centrum Społeczne, instytuty akademickie, kierunkowe uczelnie wyższe, związki artystów i szkoły artystyczne. Pojawiły się pierwsze tatarskie gimnazja, do których postępowi rodzice przyprowadzali swoje dzieci. Wśród nich znalazła się także przyszła założycielka Fundacji – Sufija Chajbrachmanowa, która właśnie w gimnazjum poznała najbardziej aktywnych przedstawicieli tatarskiej inteligencji i odkryła bogaty świat kultury tatarskiej. Sufija Chajbrachmanowa stała się częstym gościem Narodowego Centrum Kultury „Kazań” – centrum odrodzeniowych procesów w kulturze. Zajmowała się sztuką tatarską i znalazła w niej niezmiernie pokłady piękna, duchowości i tradycji narodowych.

NCK „Kazań” skupiało w sobie siły nie tylko kazańskiej inteligencji, ale i tatarskiej elity artystycznej całego obszaru poradzieckiego. To tu powstała koncepcja pierwszego w dziejach Tatarów muzeum narodowego. Odrodzenie kultury narodowej miało urzeczywistnić się poprzez rozwój sztuk plastycznych i dekoracyjno-użytkowych oraz ocalenie unikalnych technologii w dziedzinie rzemiosła

¹ Redakcja zdecydowała się na niemal dosłowne tłumaczenie tekstu, często jednak rezygnując z dostosowania występującej w oryginale terminologii do tej używanej w Polsce, by jak najdokładniej pokazać procesy tożsamościowe w poradzieckiej Rosji i rolę, jaką w nich pełnią etnolodzy jako reprezentacji swoich grup kulturowych.

artystycznego. Ta idea przyświecała także Sufii Chajbrachmanowej i zaowocowała pomysłem utworzenia osobnej fundacji. Działaczka znalazła wsparcie w swym przedsięwzięciu wśród pracowników muzeum, z którymi przedyskutowała priorytetowe kierunki działalności fundacji oraz jej perspektywy. Za główny kierunek działań obrano rewitalizację, rozwój i propagowanie sztuki tatarskiej.

Fundacja rozpoczęła swą pracę od stworzenia kolekcji sztuk plastycznych, w czym dużą rolę odegrała przyjaźń i współpraca Chajbrachmanowej z grupą artystów „Czyngischan” z miasta Ufa. Chajbrachmanowa zaczęła wspierać artystów, którzy w owym okresie zostali pozbawieni zamówień i wsparcia państwowego. Nabyła od nich prace, które szczególnie jej się spodobały. Później do kolekcji dołączono prace kazańskich artystów – płótna I. Zariпова, R. Wachitowa, J. Gołubcowa, A. Iljasowej, R. Kildibiekowa, skórzaną mozaikę S. Kuzminych oraz wyroby jubilerskie I. Fazyłżjanowa.

Prezes Fundacji wspierała nie tylko sławnych, ale także i młodych, i rozpoczynających karierę artystów. Szczególnie cenną okazała się pomoc udzielona początkującym kaligrafom, autorom *szamaili*² – N. Nakkaszowi, R. Salachutdinowowi, F. Gilfanowowi, R.

Namżałyk (autor A. Iwanow)

Szamsutowowi i innym, którzy próbowali ocalić kształtującą się od czasów przyjęcia islamu i zakazaną przez długi czas tradycyjną sztukę tatarską. Nadmienić tu trzeba, że w drugiej połowie lat 90. narodził się aktywny ruch w kierunku przywrócenia kulturze narodowej sztuki kaligrafii i *szamaili*. W roku 1997, wraz z muzeum G. Tukaja, Chajbrachmanowa została organizatorką pierwszego w republice konkursu kaligrafii im. Gali Machmudowa. Wzięli w nim udział uczniowie szkół i uczelni wyższych, którzy przedstawili jury motywy kaligraficznie wykonanych tekstów *sur Koranu* oraz *hadisów* proroka Mahometa, a także tradycyjne *szamaile* łączące napisy z symboliką przedstawieniową i ornamentálną. Fundacja przyznała sześć nagród oraz wyróżnienia. Jedna z laureatek kon-

² Szamaile (l.poj. *szamail*) – w tradycyjnej sztuce Tatarów kazańskich ozdobne, barwne plansze litograficzne z inskrypcjami modlitewnymi w postaci kompozycji kaligraficznych, przedstawieniami symbolicznymi lub architektonicznymi. Początkowo pełniły funkcje magiczne i sakralne, później także przedstawieniowe, dewocyjne i dekoracyjne. Najbardziej zbliżone odpowiedniki u Tatarów polsko-litewskich to *muhiry*. (Na podstawie: A. Drozd, M. M. Dziekan, T. Majda, *Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. Katalog Zabytków Tatarskich*, tom 3, Warszawa 2000 – przyp. tłum.).

kursu – Alfija Waliullina, została później wyróżniona także na międzynarodowym konkursie kaligrafii, odbywającym się co roku w Stambule.

Fundacja współpracowała nie tylko z artystami malarzami, twórcami sztuki użytkowej i *chattatami* (kaligrafami), jej kolekcja poszerzona została także o dzieła rzeźbiarzy, grafików i designerów. Artystyczny skład Fundacji, utworzony bez względu na formalne czy korporacyjne interesy, a podporządkowany idei odrodzenia narodowego, był wysoko oceniany przez specjalistów, bowiem dostrzegał potrzebę ujawniania i wyeksponowania rzeczywistych osiągnięć w dziedzinie sztuki współczesnej.

Pierwsza wystawa Fundacji odbyła się w kwietniu 1993 roku w Domu Aktorów w Kazaniu i osiągnęła wielki sukces. Do kazańskich artystów współpracujących z Fundacją przyłączyli się inni – m.in. grupa „Czyngischan” z Ufy, M. Muchamedow (z miejscowości Kargały), Ch. Szaripow (Naberieżnyje Czełny),

Tubietjka „awangardowa” (autor A. Iwanow)

Z. Minnachmetow (Jełabuga) i inni. Entuzjaści zjednoczeni wokół Fundacji po raz pierwszy otrzymali możliwość realizowania swoich niezwykłych pomysłów, kształtując tym samym silną tendencję w rozwoju sztuk plastycznych. Nowy, awangardowy prąd, który z wielkim trudem torował sobie drogę w artystycznym życiu Kazania, nie wspierany przez oficjalne struktury w postaci Związku Artystów, zdobył później uznanie nie tylko w republice, ale i poza jej granicami. Co więcej, zorganizowanie przez Fundację w 1995 roku wystawy

„Islam i sztuka nowoczesna” otworzyło nowe perspektywy dla rozwoju sztuki narodowej. Na wystawie były przedstawiane nie tylko wytwory tatarskiej sztuki dekoracyjno-użytkowej, tradycyjnie nawiązujące do kręgu kultury muzułmańskiej, ale i dzieła nowoczesnego malarstwa oraz grafiki, odzwierciedlające wysoką kulturę życia duchowego Tatarów.

Bezinteresowność i ofiarność działaczy oraz wspieranie sztuki siłami niepaństwowej organizacji były dla Republiki Tatarstanu zjawiskiem nowym i niezwykłym. Po pierwsze, Fundacja zajęła się propagowaniem współcześnie poszukiwanej sztuki, wpisującej się w nurt postmodernizmu bądź realizmu z nową neoromantyczną treścią. Po drugie, narodziło się zjawisko prywatnego kolekcjonowania, przy czym, w odróżnieniu od większości dzisiejszych galerii zbierają-

cych płótna sztuki salonowej, Fundacja kolekcjonuje dzieła mające wartość historyczną i artystyczną. Z czasem galerie prywatne lub korporacyjne stały się zjawiskiem powszechnym, ale początki tej działalności w Kazaniu zainicjowała Fundacja „Turan”. Gwoli sprawiedliwości trzeba przypomnieć, że jako pierwszy sztukę tatarską zaczął kolekcjonować ufimski bank „Wostok”.

Fundacja pozytywnie zareagowała na potrzebę publikacji materiałów poświęconych sztuce narodowej, w związku z czym zainicjowano akcję wydawania książek i albumów z tej dziedziny. Do dużych projektów wydawniczych należy zaliczyć barwny muzealny album – katalog pt. *Strój tatarski*. Chajbrachmanowa wzięła także udział w wydawaniu prac naukowych, wśród których znalazły się *Narodziny i ewolucja turkizmu* R. Muchamietdinowa i *Sztuka tatarskiego szamaila* R. Szamsutowa.

Niełatwo jest rozumieć aktualne i przeczuwać przyszłe tendencje w rozwoju kultury. Wydaje się jednak, że Chajbrachmanowej się to udało, także wtedy, gdy zdecydowała się wydawać czasopismo, poświęcone bieżącym wydarzeniom w dziedzinie sztuki współczesnej. W ten sposób ukazało się „Санаиғы нәфисе” („Wspaniała sztuka”) – dodatek do czasopisma „Tatarstan”, które ukazywało się jako rocznik.

Wielopłaszczyznowa organizacyjna działalność Fundacji świadczy o żywym zainteresowaniu, jakim jego prezes darzyła losy tatarskiej sztuki i w ogóle kultury. Odpowiedzią na bieżące potrzeby w świecie kultury tatarskiej było zorganizowanie obrad „okrągłego stołu” pod hasłem „Drogi odradzania się sztuki tatarskiej. Działalność stowarzyszeń państwowych i środowisk twórczych”, które odbyły się w 1995 roku, z udziałem znawców sztuki, artystów oraz szerokiej publiczności. Poruszono na nim ważne kwestie, odnoszące się do kondycji sztuki nowoczesnej, odrodzenia narodowej architektury, środowiska miejskiego, nauczania sztuki, historii, obecnego stanu mecenatu, rozwoju produkcji w sferze rzemiosła artystycznego.

Prezes Fundacji zdecydowała się na trudną misję, która miała doprowadzić do odrodzenia zapomnianych tradycji w dziedzinie tatarskiej sztuki narodowej, z jednej strony, oraz rozpropagować ją na wszelkie sposoby, tak w kraju jak i za granicą, zwłaszcza w świecie muzułmańskim, z drugiej. Pojawiła się idea stworzenia artystycznej pracowni odpowiedzialnej za masową wytwórczość wyrobów sztuki narodowej, oferującej zarówno pamiątki i upominki, jak i przedmioty codziennego użytku. Obrany kierunek okazał się bardzo owocny, pozwalał bowiem aktualizować bogatą spuściznę tatarskiej kultury i jednocześnie podnosić jej poziom.

Rozpoczęto współpracę z profesjonalnymi artystami: stylistką Ł. Czubukową, która była główną artystką i designerem Fundacji w latach 1998–2005, S. D. Kuzminych oraz jej córką S. Garbusową – autorkami designerskich projektów wyrobów ze skóry, a także rzeźbiarzem w drewnie – Ch. Łatypowem, mistrzyniami złotego haftu – L. Faschutdinową, A. Lipiną, O. Marsową i innymi. Artyści tworzą ręcznie drogie i unikatowe wyroby, zazwyczaj kupowane do kolekcji Fundacji, oraz projek-

Kazańskie ręczniki (autor A. Iwanow)

ty dla małych serii, w przedziale od stu do pięciuset egzemplarzy. Panuje przy tym zasada tworzenia przedmiotów w duchu tradycji narodowej, przy wykorzystaniu starych, unikalnych technik rękodzieła.

Określmy podstawowe kierunki działalności Fundacji w dziedzinie wytwórczości artystycznej. Obecnie na internetowej stronie Fundacji „Turan –

art.” (następczyni Fundacji „Turan”) jako podstawowy kierunek aktywności funkcjonuje „Strój i wnętrze”, co oznacza, że wyroby Fundacji skierowane są na estetyzację najbliższego otoczenia oraz zewnętrznego wyglądu człowieka, w aktualnym dla nowoczesnego wzornictwa stylu etnicznym. Jest to dostatecznie szeroka sfera zainteresowania konsumentów, obejmująca całą przestrzeń kultury narodowej, włączając turystykę kulturalną. Fundacja wykonuje i sprzedaje wyroby, takie jak ścienne *panneau*, *szamaile*, dywaniki modlitewne – *namazłyki*, obrzędowe ręczniki (weselne, na święto *Sabantui* oraz inne uroczystości), a także ręczniki – upominki „Казан селгесе”, dekoracyjne poduszki, dywaniki – *kielemy*, odzież damską i męską (suknie, kamizele, kaftany – *czapany*), obuwie (wzorzyste skórzane wysokie buty – *iczigi*), nakrycia głowy (*kaliapusze*, *kałfaki*), dodatki do ubiorów (torebki, kosmetyczki, pokrowce na okulary) – czyli głównie wyroby, które są przedmiotem tatarskiej ludowej sztuki dekoracyjnej od niepamiętnych czasów.

Z biegiem czasu pojawiają się nowe rodzaje wyrobów o charakterze ozdobnym, choć wiele z nich w rzeczywistości stanowi odwzorowanie wytworów tradycyjnych, którym przyporządkowano inną funkcję albo przedstawiono je w nowej formie. Na przykład oferowane przez Fundację komplety dekoracyjnie wyszywanej białej pościelowej przywodzą na myśl tatarskie haftowane narzuty i poduszki na *sake* [ew. *sache* – tradycyjne tatarskie łóżko – przyp. tłum.]³. Podobnie współczesny zestaw kuchenny zawierający fartuch, ręczniki, obrus, serwetki pod samowar i czajnik – wszystkie przedmioty ręcznie wyszywane lub tkane, stanowiły niezbędne elementy tatarskiego życia codziennego. Mistrzowie Fundacji opanowali dawne technologie, w tym unikalne, niespotykane u innych narodów – mozaikę skórzaną (*kajuly kun*), tzw. uszkową technikę aplikacji (*tyrnak almalau*), haft łańcuszkowy (*elme*), haft złoty (*uka*) i paciorkowy (*sejlen*), aplikację z tkanin (*czemcze*) – i zastosowali je w tradycyjny sposób, tworząc nowe formy wyrobów. I tak na

³ Przypisy tłumacza zawarte będą każdorazowo w nawiasach kwadratowych.

przykład aplikację uszkową wykorzystano w ozdabianiu poduszek, aksamitnych torebek i elementów ubioru, mozaikę skórzaną natomiast zastosowano przy wyrobie *namazłyków*, ściennych *panneau*, kapciuchów. Wznowiono produkcję znikających w epoce sowieckiej przedmiotów, takich jak *szamaile*, *ljauche* (*szamaile* tekstylne i skórzane), wyszywane pokrowce na Koran, dekoracyjne dywaniki z mozaiki skórzanej oraz inne przedmioty.

Oczywiście, narodowe formy i ornamenty starodawnych przedmiotów są stylizowane przez artystów z uwzględnieniem tendencji współczesnego wzornictwa i mody. Wiele dzieł powstaje metodą autorskiej interpretacji na kanwie tradycyjnych wzorów, czasami ten lub inny wzór odnosi się do tradycyjnego obiektu tylko na zasadzie skojarzenia. Czasem powstaje całkiem nowa forma, opierająca się jednak na kolorystyce, wzorze lub rytmicznej strukturze twórczości ludowej. W każdym razie produkcja Fundacji skierowana jest na zaspokojenie współczesnego poczucia smaku i wymagań kupujących. Na tym polega specyfika pracy ludowego rzemiosła artystycznego w obecnych warunkach.

Z produkcji chałupniczej, w której mistrzowie pracowali zgodnie z przekazywaną z pokolenia na pokolenie tradycją, rzemiosło przeradza się w produkcję współczesną, w której główną rolę pełni artysta, designer czy technolog. Właśnie oni zmuszeni są szukać drogi syntezy artystycznych tradycji i współczesnych tendencji w modzie. Nierzadko sztuką jest wybrać z bogatej spuścizny to, co bliskie współczesnym gustom, zmienić ramę kolorystyczną lub ornamentalne rytmy, stworzyć nową kompozycję z arsenału tradycyjnych wzorów. Z tego punktu widzenia do najbardziej udanych należą wyroby z mozaiki skórzanej oraz, w szczególności, seria poduszek kanapowych nawiązująca do wzorów narodowych stworzona według projektu S. Kuzminych. Są one często wykorzystywane we współczesnym wnętrzu jako wyszukane i kosztowne elementy dekoracyjne. Specjaliści uznają za nowatorską także działalność S. Kuzminych w dziedzinie wytwórczości dywaników – *namazłyków* ze skóry i ozdabiania ich mozaiką⁴. Jest przy tym przestrzegana tradycyjna kompozycja imitująca mihrab w meczecie (wskazuje kierunek na

Haftowanie tubietiejek (autor A. Iwanow)

⁴ Г. Валеева-Сулейманова, Будут ли наши внуки знать, что такое „народные промыслы”?, „Татарстан”, (2008), №7. с.34.

Mekkę), zmianie ulega jednak forma kompozycji i skala wzoru. W miejscu drobnych wzorów dawnego haftu kwiatowo-roślinnego znajdują się większe wzory w lokalnych barwach zaczerpnięte z mozaiki. Wygląd *namazłyków* staje się przez to bardziej monumentalny i uroczysty, co z resztą odpowiada wymiarom przestrzennym zarówno współczesnych meczetów, jak i mieszkań.

Innym wynalazkiem S. Kuzminych jest *szamail*, lub dokładniej – *ljauche*, pt. „Al-lach akbar” w postaci skórzanej mozaiki oprawionej w ramę. Oczywiście można spierać się, czy wykorzystanie tej techniki przy tego rodzaju obiekcie jest zgodne z tradycją, jednak mozaika skórzana już dawno przestała pełnić funkcję użytkową, obecnie wykorzystuje się ją i w kompozycjach ściennych, i w obiciach mebli, i jako dodatek do dzisiejszych ubrań (paski, torebki).

Dzięki działalności Fundacji dobrze znany stał się nam inny rodzaj *szamaili ljauche* – szyty złotem lub wyszywany, często ozdabiany perłami, paciorkami lub koralikami. Na przykład egzemplarze kolekcjonerskie na 1000-lecie Kazania „Bismilla” i „Raj leży u nog matieriej” [„Raj leży u stóp matki”], wykonane przez A. Lipinę, lub „Bismilla” O. Marsowej.

Do starych przedmiotów, które zyskały nowe życie, należy zaliczyć „kazańskie ręczniki”. Istotnie, w epoce sowieckiej zostały one już zapomniane, jednak wcześniej żadne wesele Tatarów kazańskich nie mogło się bez nich obyć. Wyszywane złotem i srebrem, czasem z dodatkiem różnokolorowych wzorów haftu łańcuszkowego, wykonywane były zazwyczaj na zamówienie. Pracownicy Fundacji szyją je z lnianej tkaniny, o rozmiarach 2,5 m długości i 45 cm szerokości oraz

wyszywają haftem łańcuszkowym ręcznie lub na maszynie. Produkcję seryjną uruchomiono według wzoru L. Czubukowej i S. Kuzminych.

Wśród innych stylizowanych i ekskluzywnych wyrobów produkowanych masowo znajdują się damskie aksamitne torebki, zdobione techniką aplikacji uszkowej oraz wyszywane złotą nitką, koralikami i perłami (autor serii – L. Czubukowa).

Jednak najbardziej udanym produktem na rynku okazało się męskie nakrycie głowy *tubietiejka* (*kaljapusz*). Któż nie zna tego wyrobu Fundacji? Prezentował się on nawet na głowie prezydenta Rosji – Władimira Putina. Daruje się go wszystkim wysoko postawionym osobistościom odwiedzającym Republikę, sta-

Magazyn (autor A. Iwanow)

nowił on także dar dla papieża, nie wspominając licznych przywódców krajów muzułmańskich. Ten efekt działalności Fundacji wyraźnie wyróżnia się wśród innych produktów dzięki swoim zaletom artystycznym. Jest on elementem ubioru narodowego wiernie oddającym charakter kultury, ponieważ przy jego wykonaniu zachowana zostaje tradycyjna miara w ornamentyce oraz harmonia barw. Poza tym w Fundacji *tubietiejki* wykonuje się za pomocą oryginalnej techniki przesywania nitkami, podczas kiedy inni producenci wykonują tylko jej imitację. Wprawdzie zwiększa to koszt wyrobu, ale zwiększa też komfort noszenia (czapka lepiej „siedzi”, a głowa oddycha). W zdobieniu *tubietiejek* wykorzystuje się motywy tatarskiego ornamentu, stylizowane według nowoczesnych form – uogólnione i powiększone, czasem bardziej wyszukane i wymyślne.

Ważne miejsce w działalności Fundacji zajmuje stworzenie nowoczesnego stroju narodowego, który można prezentować nie tylko na scenie albo przeznaczyć na prezent, ale i nosić na co dzień lub od święta. Nad nowoczesnym strojem w stylu narodowym pracują obecnie S. Kuzminyńch i S. Garbuzowa. Jest to aktualny trend w projektowaniu nowoczesnej odzieży. Wielu znanych projektantów, poruszających się w nurcie kultury postmodernistycznej opracowuje ludowy, etniczny wygląd stroju, wykorzystując osiągnięcia wielu narodów, zwłaszcza azjatyckich. W stroju tatarskim tkwi ogromny potencjał dla współczesnych interpretacji znajdujących zastosowanie w takich wyrobach jak choćby skórzane kamizelki i szerokie pasy, buty ozdobione mozaiką czy lekkie sukienki o swobodnym kroju z falbankami oraz oczywiście biżuteria, zwłaszcza duże kolczyki o gruszkowatym kształcie z elementami wiszącymi.

W dzisiejszych czasach wysoko ceni się rękodzieło takie jak haft i haft złoty. W kolekcji Fundacji znaleźć można unikalne kostiumy zdobione tą techniką: suknię – wierną kopię starego tatarskiego stroju, z bogatymi naszyciami złotą nitką pokrywającymi całą jej przednią część oraz elementy rękawów (wykonawca – O. Marsowa); komplet dodatków z naszyciami oraz złotym haftem na skórze składający się z czapeczki obszytej futerkiem, *chasite* [rodzaj tradycyjnej przepaski zdobiącej pierś], butów i torebki (autor – A. Lipina). Oczywiście, nad współczesną wersją tatarskiego stroju trzeba jeszcze pracować, jednak osiągnięte dotąd rezultaty są widoczne już dziś.

Hasło „Od dawnych technologii ku nowoczesnemu wzornictwu” nie przypadkowo stało się mottem Fundacji. Obecnie trwają prace nad wzbogaceniem asortymentu Fundacji pod względem jakości zastosowanych materiałów i technologii oraz kształtowania wymagań klienteli. Akcent kładzie się na mozaikę skózaną, upatrując możliwość jej zastosowania w elementach wyposażenia wnętrza oraz projektowaniu ubiorów. „Kazańskie kilimy” – to nowe formy dywanów naściennych z mozaiki skórzanej (autorki: S. Kuzminyńch i S. Garbuzowa). Wśród nowych wzorów Fundacji znajdują się *czapany* ze wstawką z mozaiki

skórzanej, kurtki, zestawy ubraniowe złożone z kamizelki, butów, torebki, pasa i szarfy, nowe projekty nakryć głowy, poduszek i innych wyrobów. Niezbędne materiały pochodzą zarówno z produkcji krajowej jak i z importu. Aksamit sprowadza się z Emiratów Arabskich, skórę z Turcji, nici (złota, srebrna, mosiężna) z obwołu włodzimierskiego itd.

Dziś w dziale produkcji pracuje 15 osób, wśród nich – artysta, dwóch krojczych, dwie hafciarki pracujące na maszynie łańcuskowej, szwaczka. Pozostałe 9 kobiet, pracujących we wsi Jamaszurma (położonej 40 km od Kazania), zajmuje się ręcznym wyszywaniem na tkaninach i skórze, haftem paciorkowym i aplikacją uszkową. Wzory przykładowe powstają w pracowni kazańskiej, natomiast produkcję seryjną realizuje się w Jamaszurmie.

Obecnie działalność Fundacji wpisuje się w ramy światowych standardów, jej wyroby są wysoko cenione i istnieje na nie popyt zarówno na rynku wewnętrznym, jak i zagranicznym. Nasza kronika Fundacji byłaby niepełna, gdybyśmy nie wspomnieli o ważnej stronie jej działalności, jaką jest organizowanie licznych wystaw przedstawiających własną produkcję. Sufija Chajbrachmanowa, tworząc kolekcję dzieł współczesnej tatarskiej sztuki zdobniczej, z których większa część powstała na zamówienie samej Fundacji, rozwinęła bezprecedensową działalność wystawienniczą. Od czasu powstania Fundacji odbyło się 40 takich wystaw.

Działalność wystawiennicza rozwija się w dwóch kierunkach: Fundacja aktywnie uczestniczy w przygotowywaniu wystaw łączonych oraz realizuje swoje własne. Dzieła z kolekcji malarstwa oraz sztuki zdobniczej i użytkowej Fundacji wystawiano w ramach ekspozycji organizowanych razem z NKC „Kazań”, z Muzeum Narodowym Republiki Tatarstanu, Muzeum Historyczno-Krajoznawczym w Samarze, Państwowym Muzeum-Skansenem Historyczno-Architektonicznym w Tobolsku i innymi. Stały punkt wystawienniczy Fundacja posiada w Muzeum G. Tukaja w Kazaniu (od 1994 roku), wystawy odbywały się także w muzeum M. Gorkiego. Znalazły się wśród nich wystawy retrospektywne – „Nowoczesna sztuka narodowa”, „Islam i sztuka współczesna”, „Grafika lat 30.” oraz indywidualne wystawy najbardziej utalentowanych i aktywnych artystów z Kazania, Niżniekamska, Nabiereżnych Czełnow i Jełabugi – I. Zaripowa, R. Karimullina, A. Fatchutdinowa, S. Gilazjetdinowa, M. Mawrowskiej, I. Chasanowa, A. Iljasowej, R. Salachowa, E. Busowej, W. Nikolskiego i wielu innych. Powstał nawet pomysł utworzenia galerii „Пулман-арт” w Nabiereżnych Czełnach. Rodzime wystawy zyskały uznanie i pomogły wejść w nurt współczesnego procesu tworzenia się kultury oraz aktywnie uczestniczyć w odkrywaniu najbardziej wyrazistych talentów twórczych, co przyczyniło się do uznania działalności Fundacji w Republice i całej Federacji Rosyjskiej. Sukcesy w kraju zachęciły do organizowania wystaw także poza jego granicami.

Na uwagę zasługuje także działalność Fundacji w zakresie popularyzacji dzieł tatarskiej sztuki dekoracyjnej i użytkowej w krajach europejskich oraz muzułmań-

skich. W roku 1994 kolekcja Fundacji została pokazana na festiwalu sztuki islamu w Islamabadzie (Pakistan). Ozdobna okładka Koranu wykonana w srebrze przez złotnika I. Fazulżjanowa, techniką nakładanego filigranu, zdobyła *grand prix* w kategorii artystyczna obróbka metalu. Był to ogromny sukces tatarskiej szkoły sztuki jubilerskiej. Sztuka ta jest szeroko rozpowszechniona na wschodzie, jednak tatarski filigran nie ma sobie równych zarówno pod względem precyzji wykonania, jak i piękna motywów dekoracji. W 1995 roku w Kairze, a w 1997 roku w Damaszku, Chajbrachmanowa wystąpiła z wykładami na temat działalności Fundacji na organizowanych przez ИПСИКА (Międzynarodowe Centrum Islamskiej Historii, Kultury i Sztuki w Stambule) seminariach o architekturze islamu.

Wreszcie, w 2002 roku, prezes Fundacji w ramach porozumienia zawartego pomiędzy ИПСИКА a władzami administracyjnymi Kazania zainicjowała własne przedsięwzięcie, które polegało na przeprowadzeniu w Stambule, w jednym z sułtańskich pałaców, wystawy tatarskiej sztuki dekoracyjno-użytkowej z zasobów kolekcji Fundacji. Było to pierwsze bezpośrednie spotkanie muzułmańskiego świata z tatarską sztuką dekoracyjno-użytkową i zdobyło ono wysoką ocenę specjalistów.

Uznaniem cieszyła się też odpowiedzialna misja uczestniczenia Fundacji w prezentacjach Republiki Tatarstanu za granicą. Została ona zapoczątkowana w 1993 roku, kiedy to wyroby Fundacji zostały pokazane społeczeństwu węgierskiemu podczas wizyty Prezydenta Tatarstanu Mintimiera Szajmijewa w Budapeszcie. Chajbrachmanowa w maju 1994 roku została zaproszona przez prezesa Fundacji „Тюрк Донъясы” Turana Jazgana do Turcji, w celu zorganizowania wystawy sztuki tatarskiej w Stambule. W roku 1995 Fundacja wraz ze swoją kolekcją uczestniczyła w prezentacji kultury Tatarstanu w trakcie „Dni informacji” poświęconych 50. rocznicy powstania ONZ, które odbyły się w kremlowskim pałacu zjazdów w Moskwie. Fundacja brała też udział w wystawie towarzyszącej prezentacji Tatarstanu w Zjednoczonych Emiratach Arabskich w Abu-Dabi. W 2009 roku wyroby „Turanu” pokazano w ramach „Roku Rosji” w Cannes.

Szczególnie dużo pracy wywiązało się w związku z obchodami 1000-lecia Kazania. Żadna większa prezentacja nie obyła się bez udziału Fundacji. I tak, w kwaterze UNESCO w Paryżu wystawiono 58 obiektów z kolekcji wyrobów produkowanych przez Fundację. Jej wytwory prezentowane były także w ramach imprez organizowanych przez Republikę Tatarstanu w Helsinkach (Finlandia), Pizie i Piccioli (Włochy).

Wystawy pomagają nie tylko popularyzować tatarską sztukę w jej nowoczesnym wymiarze, ale i wychwytywać najbardziej cenne prace na podstawie pozytywnej oceny odbiorców. Pozwala to nie poprzestawać na osiągniętych rezultatach, lecz rozwijać poziom artystyczny i doskonalić formy wyrobów produkowanych przez Fundację.

Spoglądając dzisiaj na minione 18 lat, można stwierdzić, że działalność Fundacji stała się znaczącym zjawiskiem w życiu Republiki. Udaje się jej sukcesyw-

nie rozwiązywać problem odrodzenia tradycyjnego rzemiosła artystycznego, sformułowany przez organy państwa w ustawie o ludowej artystycznej wytwórczości przemysłowej i rzemiośle artystycznym.

Fundacja to dzisiaj jedyny wytwórca zdolny zapewnić Republice pamiątkarską produkcję dobrej jakości, co stanowi ważną okoliczność w obliczu zbliżającej się Uniwersjady 2013 w Kazaniu, tym bardziej że Fundacja intensywnie pracuje nad promocją swoich produktów na rynkach rosyjskim i międzynarodowym.

Literatura

- **Drozd Andrzej, Dziekan Marek M., Majda Tadeusz, Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich. Katalog Zabytków Tatarskich**, t. 3, Wydawnictwo Res Publica Multiethnica, Warszawa 2000.
- **Г. Валеева-Сулейманова, Будут ли наши внуки знать, что такое „народные промыслы“?**, „Татарстан”, (2008), №7. с. 29–37.

Summary

Rausa Sultanowa

(G. Ibrahimov Institute of Language, Literature and Art of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan)

Foundation “Turan” – the Guardian of National Heritage

“Turan”, the Foundation of the National Centre of Culture in Tatarstan, was established in 1992, after tempestuous historical processes of perestroika, when the society of the Republic of Tatarstan became aware of the necessity of recreating national culture. Sufija Chajbrachmanova, being the frequent guest of the National Centre of Culture “Kazan”, assembling the representatives of the intelligentsia of Kazan and the artistic elite of Tatarstan, established the “Turan” foundation, the purposes of which was the re-vitalization, development and popularization of Tatar art. Chajbrachmanova initiated cooperation with artists and users of applied art. In 1993, the first exhibition organised by the foundation, at which not only the artifacts traditionally drawing upon the tradition of the circle of Muslim culture were present, but also the modern works of art, reflecting a high culture of the spiritual life of Tatars could be seen. The Foundation initiated, among others, the establishment of several private galleries, but, different than them, it collects works of art having historic and artistic value.

The output of the Foundation includes several publications, and initiating cooperation with artists and craftsmen brought the fruit of mass manufacturing of the works of national art – souvenirs, as well as items of everyday use. Organizing many exhibitions, and selling the works of art, the Foundation popularizes Tatar art in Muslim countries and in Europe.